

Kudrzycki, Zbigniew

Cmentarz Ewangelicki w Rozogach - opis

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 11, 136-144

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZBIGNIEW KUDRZYCKI

CMENTARZ EWANGELICKI
W ROZOGACH — OPIS

W krajobraz historyczny wpisane są cmentarze, świadkowie minionych zdarzeń, mówiący wiele o przeszłych czasach. Zabytki sepulkralne stanowią ważny element kultury duchowej i materialnej człowieka. Świadczą o ludziach, którzy odeszli, ale także o żyjących, poprzez ich stosunek do miejsc spoczynku przodków. Obszar pochówku zmarłych antenatów już od czasów prehistorycznych uważany był za szczególny i otaczano go specjalnym szacunkiem. W kręgu kultury chrześcijańskiej, zmarłych grzebano w poświęconej ziemi. Teren ten nazywano cmentarzem, a miejsce pochówku zaznaczano drewnianym krzyżem. Cmentarz w Rozogach „*jest niemyym świadkiem trudnej historii pogranicza mazursko-kurpiowskiego*”.¹ Nekropolia ta powstała w regionie zamieszkałym przez ludność wyznania ewangelickiego i taki charakter posiadała do lat 70-tych XX wieku. W wyniku zmian politycznych, terytorialnych, demograficznych zaszłych po II wojnie światowej, Rozogi zostały zasiedlone przez katolików, którzy w 1976 roku przejęli kościół i cmentarz. Odtąd wygląd cmentarza zaczął zmieniać się w duchu katolickim. Z tego względu przedstawienie jego przeszłości i stanu zachowania wydaje się pożądane.

Materiały archiwalne dotyczące cmentarza w Rozogach nie zachowały się. Archiwum parafialne zaginęło w czasie II wojny światowej, a inne nie zawierają informacji na żądany temat. Literatura ze względu na specyficzną tematykę i wąski zakres jest nieliczna. Z opracowań najwartościowszą jest praca zbiorowa Z. Cybulko, H. Korneluk, A. Dolistowskiego i K. Kucharczyka² zawierająca krótki rys historyczny z opisem cmentarza i nagrobków z ceną dokumentacją fotograficzną wykonaną w 1986 roku (nekropolia wówczas była już zniszczona). Pozostałe opracowania rozoski cmentarz przedstawiają jedynie informacyjnie, niewiele wnosząc nowego, a przede wszystkim opierając się na wyżej wymienionej pracy. Muzeum w Ostrołęce w 1987 roku przygotowało wystawę fotograficzną o nekro-

¹ E. Belter, 350 lat trudnej historii, Słowo. Dziennik Katolicki, 175, 11.09.1995.

² Dokumentacja historyczno-przestrzenna cmentarza ewangelicko-augsburskiego w Rozogach, oprac. Z. Cybulko, M. Korneluk, A. Dolistowski, K. Kucharczyk, Białystok 1987, (mps w Archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Ostrołęce).

polii w Rozogach i wówczas powstał niewielki przyczynek D. Dziegi.³ Autorka we wstępie stosunkowo długim opisała jak grzebano zmarłych w minionych epokach ze szczególnym uwzględnieniem tradycji chrześcijańskiej. W części zasadniczej przedstawiła opis krzyży żeliwnych zachowanych w Rozogach. Zdjęcie bramy cmentarnej przed zniszczeniem napisu prezentuje H. Krüger.⁴ Opis nekropolii rodziny Pilskich zawarty jest w monografii M. Kowalika,⁵ zaś w części fotograficznej autor zamieścił fotografię żeliwnego krzyża z II połowy XIX wieku Johanna Skerlo — pastora w Rozogach. Wioletta Mosakowska⁶ w opracowanym katalogu zabytków cmentarnych opisuje rozoski cmentarz. Max Dehnen⁷ podaje niektóre nazwiska żołnierzy niemieckich poległych w I wojnie światowej pochowanych w Rozogach.

Założenie wsi Rozogi związane było z intensywną kolonizacją południowo-wschodniej części byłego starostwa szczycieńskiego przeprowadzoną przez wielkiego elektora brandenburskiego i księcia pruskiego Fryderyka Wilhelma.⁸ Jacob Bieber 23 lutego 1645 roku otrzymał przywilej na 60 włók chełmińskich, w tym 6 włók sołeckich dla siebie wraz niższym sądownictwem. Wieś nazwano Friedrichowen.⁹ Osadę zbudowano na prawym brzegu rzeki Rozoga w kształcie dniowej strony osady.¹⁰ Nabożeństwa zaczęto odprawiać w 1649 roku, odbywały się one nieregularnie. Kościół zbudowano z drewna w 1665 roku na południowym krańcu wsi. Parafia rozoska podlegała archiprezbiterowi rastemborskiemu i konsystorzowi sambijskiemu, a pastorów powoływał w imieniu elektora wielki nadleśniczy.¹¹

³ D. Dziega, Cmentarz w Rozogach, Ostrołęka b.d.w.

⁴ H. Krüger, Die Kirchen des Kreises Ortelsburg, Leer 1992.

⁵ M. Kowalik, Zabytki sepulkralne na terenie województwa ostrołęckiego, Ostrołęka 1988.

⁶ W. Mosakowska, Zabytki cmentarne i mogiły w Polsce. Województwo ostrołęckie, Warszawa 1992.

⁷ M. Dehnen, Die Kriegsgräber in Ostpreußen von 1914/1915, Würzburg 1966.

⁸ W. Chojnacki, Osadnictwo polskie na Mazurach w XIII — XVII wieku, (w:) Szkice z dziejów Pomorza, Warszawa 1959, t. II, s. 18 — 19; W. Kuhn, Geschichte der deutschen Ostsiedlung in der Neuzeit, Köln-Graz 1957, Band II, s. 36 — 38; G. Leyding, Z dawnych wieków, (w:) Szczytno. Z dziejów miasta i powiatu, praca zbiorowa, Olsztyn 1962, s. 122; H. Rieckenberg, Die Schatullisiedlung in Preußen bis zum Jahre 1714, Altpreussische Forschungen, R. 16, 1939, s. 19 — 20.

⁹ Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin — Dahlem, (dalej GStAPK), Staatsarchiv Königsberg, Tit. 104 d, k. 2; F. Gause, Neue Ortsnamen in Ostpreußen seit 1800, Königsberg 1935, reprint Hamburg 1983, s. 46; Mapa. Exacte Delineation der General Grentzen der Königlische Amter Ortelsburg und Willenberg 1706 J. (odbitka xero w posiadaniu autora).

¹⁰ Dokumentacja, op. cit. s. 13, przypis 19; G. Odloziński, E. Bucholski, Friedrichshof — das Dorf an der Grenze, Ortelsburger Heimatblatt/Der Yorksche Jäger, 5, 1965.

¹¹ GStAPK, Ostpreussische Folianten, 8018, k. 29; W. Chojnacki, Zbory polsko-ewangelickie w byłych Prusach Wschodnich w XVI — XX wieku, (w:) Reformacja w Polsce, R. 12, 1953 — 1955, druk 1956, nr 49 — 55, s. 382; A. Harnoch, Chronik und statistik der evangelischen Kirchen in der Provinzen Ost- und Westpreussen, Neidenburg 1890, s. 196; M. Toeppen, Historia Mazur, Olsztyn 1995, s. 245, 285 — 286.

Cmentarz usytuowano za kościołem. Pierwszym pastorem został Martin Grabowius.¹²

Reskrypt królewski z 22 października 1789 roku Fryderyka Wilhelma II, króla pruskiego podniósł Rozogi do rangi miasteczka (Marktflerken) i jednocześnie zmienił nazwę na Friedrichshof. Odtąd wieś zaczęła przekształcać się w osiedle typu miejskiego z jedną główną ulicą rozszerzającą się w centrum miejscowości, tworząc plac targowy.¹³ W XIX wieku nastąpił szybki rozwój przestrzenny i demograficzny Rozóg.

W połowie XIX wieku nastąpiły istotne zmiany w układzie przestrzennym miejscowości. Cmentarz przeniesiono na nowe miejsce w 1845 roku (istnieje tam do czasów współczesnych), a na starym przy kościele przestano grzebać zmarłych.¹⁴ Nowy cmentarz w kształcie zbliżonym do prostokąta o wymiarach 100 m × 135 m zlokalizowano na wzniesieniu, przy drodze do Zawojek w południowo-zachodniej części Rozóg. Wyznaczono wówczas, poprzez nasadzenia drzew dwie główne krzyżujące się aleje. Nekropolia została ogrodzona i na jej obrzeżach posadzono drzewa. Ogółem na cmentarzu znajduje się 12 gatunków drzew i krzewów. Trzyosiową bramę cmentarną zbudowano z cegły w stylu klasycystycznym, została otynkowana, boniowana i zakończona trójkątnym szczytem obejmującym trzy osie zwieńczonym krzyżem. Środkowy przejazd zakończony został łukiem, a boczne furty są prostokątne.¹⁵ Na szczycie umieszczono wypukły napis wykonany czcionką łacińską (antiqua) „*Seelig sind die Toten, die in den Herrn Sterben*” (*Pokrzepieni są ci, którzy w Panu umierają*).¹⁶ Został on zniszczony na przełomie lat 70 i 80-tych XX wieku. Przedstawiony układ przestrzenny zachował się do czasów współczesnych. Na cmentarzu tym zmarłych zaczęto grzebać w 1848 roku. Z powodu złego stanu kościoła, który groził zawaleniem, w 1885 roku wybudowano nowy z żółtej cegły na wzniesieniu około 100 metrów od ulicy. Inwestycję rozpoczął pastor Heinrich-Leopold Surminski, który napisał wówczas pieśń z okazji poświęcenia kamienia węgielnego.¹⁷ W czasie I wojny światowej wytyczono kwaterę wojenną dla poległych żołnierzy niemieckich i rosyjskich. Umiejscowiono ją przy głównej alei biorącej początek przy bramie. Po II wojnie światowej dalej chowano zmarłych Mazurów. Cmentarz według relacji jednego z

¹² A. Harnoch, op. cit. s. 196; G. Odłodziński, E. Bucholski, op. cit.

¹³ M. Kielczewska-Zalewska, *Obraz osadnictwa*, (w:) *Warmia i Mazury*, praca zbiorowa pod red. St. Zajchowskiej, M. Kielczewskiej-Zalewskiej, Poznań 1953, s. 193; G. Leyding, op. cit. s. 124; M. von Meyhöfer, *Die Landgemeinden des Kreises Ortelsburg, Würzburg 1967*, s. 68.

¹⁴ G. Krahl, *Kirche und Kirchspiel Friedrichshof in alter und neuer Zeit, Ortelsburg 1898*, s. 28; G. Odłodziński, E. Bucholski, op. cit.

¹⁵ Dokumentacja, op. cit. s. 11, 15 — 16, 19 — 21; D. Dzięga, op. cit.; W. Mosakowska, op. cit. s. 47 — 48.

¹⁶ H. Krüger, op. cit. 5.144.

¹⁷ A. Harnoch, op. cit. s. 196; G. Odłodziński, E. Bucholski, op. cit.

pierwszych osadników był wówczas uporządkowany i zadbane. Nowi mieszkańcy Rozóg i Mazur nie uszanowali świętego miejsca dokonując grabieży i dewastacji grobów. Parafia ewangelicka w Rozogach istniała do 1970 roku, wówczas ostatni pastor H. Schröder wyjechał do Pasymlia, a parafię rozoską włączono do szczyceńskiej. Kościół wraz z cmentarzem został w 1977 roku odkupiony przez Kościół rzymsko-katolicki. Erygowano parafię rzymsko-katolicką w Rozogach, pierwszym proboszczem został ks. prałat Bolesław Pętlicki.

Stan zachowania nagrobków i żeliwnych krzyży z XIX wieku i I połowy XX wieku jest zły. Ocalały pojedyncze nagrobki, a krzyże żeliwne zostały zgromadzone w jednym miejscu przy ogrodzeniu grobu rodziny Pilsky. Nagrobki kamienne i betonowe zebrano w południowym rogu cmentarza przy drodze do Zawojek. Zniszczeniu nie uległa kwatery żołnierzy niemieckich i rosyjskich znajdująca się na końcu głównej alei. Metryka cmentarza z 1987 roku określa stan zachowania zabytków jako dobry i podaje, iż zachowało się około 80 krzyży nagrobnych, około 60 nagrobków i 30 płyt nagrobnych. Warto podkreślić fakt, że w momencie zakładania metryki cmentarza jego układ przestrzenny był taki jak obecnie. Współcześnie wymienione wyżej liczby są już nieaktualne, są niższe gdyż zabytki sepulkralne uległy dalszemu zniszczeniu. Przy głównej alei usytuowane są obecnie współczesne groby.

Na rozoskim cmentarzu wyróżnić można cztery zasadnicze typy zachowanych, chociaż mocno zniszczonych krzyży żeliwnych. Typ pierwszy to krzyż żeliwny o prosto zakończonych ramionach bez dekoracji wbity bezpośrednio w ziemię lub ustawiony na prostopadłościennym kamiennym cokole. Krzyże tego typu są najstarsze, pochodzą z połowy XIX wieku. Zachowały się krzyże: Michała Siskowkiego¹⁸ zm. 1848 roku z inskrypcją na poprzecznym ramieniu; Johany Rempi zm. 1854 roku; Ottona i Hugona Wyszomirskich zm. 1854 roku; Eduarda Kleina zm. 1852 roku z płaskorzeźbą anioła na tronie.¹⁹

Drugi typ to krzyż prosty z ramionami zakończonymi treflowo, dekorowanych motywem palmetowo-małżowinowym, ustawiony na prostopadłościennym cokole występujący w II połowie XIX wieku. Zachowały się: Petera Lincka zm. 1875 roku z płaskorzeźbioną dekoracją figuralną na tronie i inskrypcją na poprzecznym ramieniu; Samuela Klimmeka zm. 1852 roku; Berthy Kraffert zm. 1894 roku; Carla Stephani zm. 1882 roku z inskrypcją dwustronną na poprzecznym ramieniu. Krzyż Johanna Filuscha zm. 1852 roku z płaskorzeźbą na tronie przedstawiającą anioła — geniusza śmierci wspartego na urnie z kłosa w dłoni.²⁰

¹⁸ W Dokumentacji, op. cit. autorzy błędnie podali nazwisko Cislowski.

¹⁹ Dokumentacja, op. cit. s. 17, 21, 23 — 24; D. Dzięga, op. cit.

²⁰ Dokumentacja, op. cit. s. 17, 21 — 23; D. Dzięga, op. cit.; M. Kowalik, op. cit. s. 26.

W ostatniej ćwierci XIX wieku najczęściej występował trzeci typ krzyża z ostrołukowo zakończonymi ramionami, dekorowany motywem roślinnym o neogotyckim charakterze. Zachowały się krzyże: Johanna Skerlo zm. 1862 roku; Franziski i Rudolfa Brostow zm. 1880 roku z motywem palmetowo-wolutowym; C. F. von Muelmann zm. 1877 roku dekorowany motywem palmetowym z inskrypcją dwustronną na poprzecznym ramieniu; Jacoba Kempki zm. 1889 roku z inskrypcją na poprzecznym ramieniu.²¹

Z przełomu XIX i XX wieku pochodzi czwarty typ krzyża z ramionami zakończonymi dekoracją akantowo-małżowinową, w której dostrzec można tendencje neobarokowe. Zachowały się krzyże: Rudolfa i Luise Brostow zm. 1890 roku; Selmy von Muelmann zm. 1914 roku; Eduarda Brauna zm. 1917 roku z inskrypcjami na poprzecznym ramieniu.²²

Występują także krzyże o indywidualnych cechach np. Ewy Klempki zm. 1882 roku z ramionami zakończonymi motywem maswerkowym i rozetami oraz ostrym łukiem, a także z inskrypcją na poprzecznym ramieniu. Zabytek ten jest najbardziej dekoracyjny na cmentarzu wykorzystujący cechy stylu neogotyckiego.²³ Z innych żeliwnych krzyży zachowały się: Salamon, Wilhelm, Augusta Borsch z 1900 roku — kuty krzyż zestawiony z dwóch listew dekorowanych wolutowymi wstęgami na kamiennym prostopadłościennym cokole; Anny Elizabeth Dittmann zm. 1882 roku — krzyż na cokole ze strzałkowo zakończonymi ramionami z inskrypcją na ramieniu poprzecznym, godnym podkreślenia jest fakt, iż stoi on jako jedyny z XIX wieku w miejscu pierwotnego usytuowania.

Nekropolia rodziny Pilsky z 1893 roku otoczona jest finezyjnym ogrodzeniem z prostokątnych przęseł na betonowym fundamencie (4 przęsła są zniszczone). W ogrodzeniu znajduje się 9 mogił bez napisów identyfikacyjnych. Na ogrodzeniu były tablice z napisem: „*Wen Liche Konnte Thun wenn Thrannen Tore wecken Dann Wurde dich (...) nicht hier die Kuhle Erde decken. Ruhe stäte der Familie Pilsky 1893*”.²⁴ Obecnie na ogrodzeniu jest tylko tablica z drugim zdaniem. Zachowało się jeszcze jedno ogrodzenie, w którym pochowano Augusta Brehera (27.7.1880 — 27.2.1913) i Luis Breher (16.2.1883 — 3.5.1913). Zostało ono wykonane z metalowej siatki, na górze ozdobionej motywem roślinnym. Nekropolia ta umiejscowiona została przy głównej alei.

Nagrobki kamienne i betonowe zostały zdewastowane i ograbione, a to ocalało zgromadzone w południowo-zachodnim rogu cmentarza i przy głównej alei. Zidentyfikować można jedynie nagrobek Paula Bohngera zm. 1880 roku, wykonany z piaskowca. Jest to stela o ściętych górnych narożach z napisem na

²¹ Dokumentacja, op. cit. s. 17, 23 — 24; D. Dzięga, op. cit.

²² Dokumentacja, op. cit. s. 18, 23 — 24; D. Dzięga, op. cit.

²³ ibidem.

²⁴ Dokumentacja, op. cit. s. 17, 21; D. Dzięga, op. cit.; M. Kowalik, op. cit. s. 26.

czołowej ścianie. Nagrobek z betonu Johanna i Luise Orzeshek z 1919 roku, to stela zakończona odcinkowo z inskrypcją na czołowej ścianie. Granitowy nagrobek rodziny Pienkos: Maria zm. 1918 roku, Willi zm. 1923 roku, trzecia osoba NN (napis nieczytelny) zm. 1925 roku była kobietą o panińskim nazwisku Schwenty. Głaz jest wysoki w kształcie obelisku z wygładzoną czołową ścianą. Nagrobek Ernsta Mosdziena (17.5.1919 — 28.9.1934) wykonano z piaskowca i zachował się w dobrym stanie. Stan zachowania nagrobka Ruth (7.5.1933 — 18.4.1934) i Helmuta (10.3.1935 — 22.3.1935) Olbrisch jest także dobry. Wysokim obeliskiem z granitu z wygładzoną czołową ścianą jest nagrobek przy głównej alei braci Lehmann, Waltera poległego 24 września 1915 roku pod Wachem i Maximiliana poległego 31 stycznia 1915 roku pod Bobinowem. Obaj bracia zgodnie z inskrypcją zginęli za ojczyznę „*Sie sterben für Ihr Vaterland*”. Nagrobek ten jest szczególny, gdyż bracia Lehmann polegli w czasie I wojny światowej, ale nie zostali pochowani w kwaterze wojennej lecz w pojedynczym grobie. Wystawiono im okazały pomnik ogrodzony czterema niskimi prostopadłościennymi kamiennymi słupkami połączonymi łańcuchem, który nie zachował się. W górnej części obelisku umieszczono wieniec laurowy, a w jego środku niemiecki krzyż wojskowy.

Przy głównej alei usytuowane są kwatery żołnierzy niemieckich i rosyjskich poległych w czasie I wojny światowej. Kwatery otoczone zostały kamiennymi krawężnikami, mogiły zaznaczono betonowymi stelami z informacją o pochowanych żołnierzach. Stan zachowania jest dobry i zgodny z pierwotnym założeniem tej części cmentarza. w dwóch kwaterach od strony południowej pochowani są żołnierze z 10 pułku dragonów wchodzący w skład 4 Korpusu Armijnego, patrolujący w sierpniu 1914 roku granicę prusko-rosyjską i zginęli, gdy 21 sierpnia 1914 roku rosyjska armia „Narew” gen. Aleksandra Samsonowa przekroczyła granicę.²⁵ Pochowano również żołnierzy niemieckich poległych podczas niemieckiej ofensywy w 1915 roku. Wykaz żołnierzy niemieckich pochowanych na rozskim cmentarzu:

imię i nazwisko	data śmierci
1. Krause	19.08.1914 r.
2. Gustaw Braun	15.08.1914 r.
3. Fried. Holznagel	10.10.1914 r.
4. Fischer	15.08.1915 r.
5. Jean Schultheis (płyta nagrobna została wyróżniona wielkością i tablicą z mosiądzu z informacją „ <i>geb. zu Gettenbach 19.04.1875, gest. zu Friedrichshof</i> ”)	24.04.1915 r.

²⁵ W. Knercer, Cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej W województwie olsztyńskim, Warszawa 1995, s. 11.

6. Scheiwe	14.09.1915 r.
7. Hornst Lorens Johannsen	14.02.1915 r.
8. Wilhelm Grams	25.03.1915 r.
9. Fried. Miswa	25.03.1915 r.
10. Adolf Belte	23.03.1915 r.
11. Albert Peter	23.03.1915 r.
12. Karl Sobotka	28.03.1915 r.
13. Erich Raase	26.06.1915 r.
14. Herm. Neubert	29.03.1915 r.
15. Schiesusch	24.03.1915 r.
16. Herm. Buchmann	30.03.1915 r.
17. Willy Neumann	11.04.1915 r.
18. Rudolf Carius	08.03.1915 r.
19. Ludwik Berger	30.07.1915 r.
20. Karl Wiesel	10.10.1914 r.
21. Karl Bendek	07.07.1915 r.
22. Fried. Kiwitt	30.05.1915 r.
23. Nikolaus Thomas	12.05.1915 r.
24. Walter Krahl	30.03.1915 r.
25. Emil Fick	29.03.1915 r.

W mogile zbiorowej między kwaterami żołnierzy niemieckich i rosyjskich pochowano:

1. Krüger	11.11.1914 r.
2. Wagner	11.11.1914 r.
3. Kubschinski	11.11.1914 r.
4. Knoll	11.11.1914 r.
5. Mutschmann	11.11.1914 r.
6. Ernst Richter	11.11.1914 r.
7. Ernst Bartkowiak	11.11.1914 r.
8. NN	11.11.1914 r.

W dwu kwaterach żołnierzy rosyjskich pochowano:

1. Iwan Niktin	05.03.1917 r.
2. NN	20.08.1914 r.
3. mogiła zbiorowa:	
a) gen. Iwan Wołkow	09.11.1918 r.
b) gen. Fr. Lewzewitsch	08.11.1918 r.
c) NN	11.11.1918 r.

4. NN	
5. mogiła zbiorowa — 12 nieznanymi żołnierzy	11.11.1914 r.
6. Pevel Lonin	06.11.1917 r.
7. mogiła zbiorowa — 3 nieznanymi żołnierzy	wrzesień 1914 r.
8. Emilian Setschenko	12.11.1918 r.
9. mogiła zbiorowa:	
a) gen. Iwan Beiojulk	14.03.1918 r.
b) 3 nieznanymi żołnierzy	11.11.1914 r.
10. Trosin Heronkow	07.06.1917 r.
11. mogiła zbiorowa:	
a) Frietschenkow	17.06.1915 r.
b) 5 nieznanymi żołnierzy	

Daty śmierci Rosjan w latach 1917 — 1918 wyjaśnić można informacją zawartą w relacji Krystyny i Mieczysława Nowaków, którzy za Frydą Bloch (wyjechała w 1957 roku do Niemiec) podają, że w czasie I wojny światowej, w Rozogach w jej domu mieścił się lazaret.²⁶ Jednego żołnierza niemieckiego Müllera z batalionu piechoty 4 Korpusu Armijnego poległego 14.11.1914 roku pochowano przy drodze do byłej granicy prusko-rosyjskiej.²⁷ Miejsce to współcześnie jest zadbane i wyróżnia się w otoczeniu. Po I wojnie światowej zbudowano pomnik ku czci poległym mieszkańcom Rozóg w tej wojnie. Usytuowano go naprzeciwko szkoły przy głównej ulicy miejscowości i alei do kościoła. Na wysokim około 10 m kamiennym pomniku w kształcie prostopadłościanu umieszczono tablicę z napisem: „Unseren gefallenen Helden im Weltkrieg 1914 — 1918” (Naszemu poległym bohaterom w wojnie światowej 1914 — 1918), a powyżej niemiecki krzyż wojskowy. Nadmienić można, iż w kościele odślonięto tablice z 72 nazwiskami mieszkańców Rozóg poległych w tej wojnie. Tablice po 1945 roku uległy zniszczeniu.²⁸

Stan zachowania cmentarza wymaga prac konserwatorskich. W maju 1995 roku Wojewódzki Konserwator Zabytków w Ostrołęce zezwolił na remont bramy poprzez wymianę tynków z zachowaniem detalu architektonicznego i kolorystyki oraz wymianę niektórych drewnianych elementów w skrzydłach bramy z zachowaniem pierwotnej formy. Uporządkowane powinny być żeliwne krzyże i stare nagrobki zgromadzone wokół ogrodzenia nekropolii rodziny Pilsky i w południowo-zachodniej części cmentarza. Zaplanowano wyeksponowanie ich wzdłuż

²⁶ A. Rusinek, Ojciec Kurp, matka Kurpianka, a ja Mazur, Tygodnik Ostrołęcki, 19, 7.5.1995.

²⁷ M. Dehnen, op. cit. s. 139.

²⁸ G. Odłodziński, E. Bucholski, op. cit.

nowej alei równoległej do głównej alei biorącej początek przy bramie, tworząc lapidarium.²⁹

Wykonanie zaplanowanych i zleconych prac renowacyjnych na rozoskim cmentarzu pozwoli ocalić to co nie uległo zniszczeniu, przede wszystkim XIX-wiecznych krzyży żeliwnych. Najlepiej zachowane kwatery żołnierskie z I wojny światowej z napisami identyfikacyjnymi w historycznym układzie warte są pamięci. Obecnie opiekuje się nimi młodzież Szkoły Podstawowej w Rozogach. Warto podkreślić dużą życzliwość ks. prob. Józefa Midury mającą na celu uratowanie ginących zabytków sepulkralnych, które będą świadczyć o charakterze Rozóg i ich mieszkańców.

²⁹ Pismo Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Ostrołęce z 11.5.1995 roku w sprawie przeprowadzenia prac remontowych, Archiwum Parafii Rzymsko-Katolickiej w Rozogach.